

Образи святих на узбіччі: традиції та інновації

Скайдре Урбонене

УДК 726.95.001.3(474.5)“19”

Skaidrė Urbonienė. Roadside Sacred Images: Traditions and Innovations. The article reveals the continuity and transformations of functions of saint's images in the today's roadside sacral monuments. For this purpose the author analyses the place and role of images in contemporary everyday life and uses the comparable data from the 1st half of the 20th century.

Keywords: small scale architecture, images of saints, functions of images, the period after 1991.

Skaidrė Urbonienė. Šventųjų atvaizdai pakelėse: tradicija ir inovacija. Straipsnyje siekiama atskleisti šventųjų atvaizdų, esančių pakelių smulkiosios architektūros paminkluose, funkcijų tęstinumą ir kaitą. Šio tikslo siekiama analizuojant atvaizdų vietą ir prasmę šiandieniniame žmonių gyvenime. Atskleidžiant funkcijų tradicijas ir inovacijas, remiamasi palyginamąja XX a. I pusės medžiaga.

Raktiniai žodžiai: smulkioji liaudies architektūra, šventųjų atvaizdai, atvaizdų funkcijos, laikotarpis po 1991 m.

У Литві пам'ятники з образами святих ставили на цвинтарях, у садибах, на перехрестях, у небезпечних місцях, а також там, де сталися катастрофи. Початок їх будівництва пов'язують з поширенням християнства в XVII–XVIII ст., але ця традиція найбільш розквітла в XIX ст. У радянський час сакральні місця цілеспрямовано знищували, а нові пам'ятники забороняли будувати. Проте люди охороняли їх і переносили в безпечні місця. Це більшою мірою вдавалося жителям периферії. Подекуди вони змогли навіть звести нові пам'ятники. Цю традицію підтримували, і вона збереглася до відновлення незалежності (1991). На початку XXI ст. спалахнуло масове будівництво пам'яток традиційних форм, насамперед у публічних місцях та садибах. Також почали відновлювати старі пам'ятки у місцях первинного їх розміщення.

У статті описуються образи святих, зображених у придорожніх пам'ятках, та з'ясується мотивація вибору місця для розміщення останніх (без аналізу їх мистецьких особливостей). Метою статті є розкриття тривалості та змінності функцій цих святих образів на основі порівняльного матеріалу кінця XIX – першої половини XX ст., а також розгляд їх як символів з позиції антропології Кліфорда Гіртза. Цей дослідник вважає символом «кожний об'єкт, дію, подію, особливість чи відносини, які передають певну концепцію, і ця концепція є “значенням” символу» [4, р. 101]. Образи святих у пам'ятках малої народної архітектури, будучи символічними формами, кодують певні значення, які є важливими для конкретних осіб або для ширшого кола мешканців певної місцевості, а також для общини, інституцій чи всієї держави. У статті зроблено спробу відшукати ці значення.

До цього в Литві святі образи зазвичай досліджували як об'єкти народного мистецтва, розглядали мистецькі особливості цих творів. Проблеми зміни їхніх функцій майже ніхто не вивчав. Мистецтвознавець Але Почюлпайте частково розглядала аспекти сучасної народної монументалістики, меморіального, рекреаційного та декоративно-вжиткового призначення [11; 12]. Гражина-Марія Мартінайтене зазначила п'ять функцій традиційних пам'яток (поминальна, вотивна, попереджувальна, охоронна, межова) і підкреслила, що зміст кожної пам'ятки розкриває фігура скульптура, що міститься в ній, проте докладніше цих скульптур вона не вивча-

ла [8; 9, р. 106–107]. Авторка цієї статті досліджувала в певних місцях функції образів кінця XIX – першої половини XX ст.: у садибах, при дорогах, на цвинтарях [17; 19, 20], а в одній зі статей розглянула сучасні трансформації функцій образів у присадибних пам'ятках [18].

Запропонована стаття базується на польових дослідженнях авторки, що проводилися у 2003–2010 роках у районах Алітус, Расяйняй, Шакай, Шілуте, Шілале, Пакруоіс, Укмерге, Рокішкіс, Ігналіна та Вільнюса. Як джерела авторка використовувала опубліковану краєзнавчу літературу та каталоги малої народної архітектури.

Образи святих у придорожніх пам'ятках кінця XIX – першої половини XX ст.

Для визначення функціональної тривалості та сьогоденних інновацій святих образів необхідно насамперед охарактеризувати контекст, тобто з'ясувати, з якою метою в традиційній сільській общині (XIX – перша половина XX ст.) зводилися придорожні пам'ятки, і чого прагнули селяни, вибираючи певні святі образи для цих пам'яток.

Придорожні пам'ятки охоплюють дві функціонально відмінні групи – пам'ятки, збудовані в культурному і неокультурному середовищах. До культурного середовища належать поля, що обробляються, пасовища; до неокультурного – незатишні, віддалені, оманливі місця, ліси, узлісся, купини, запущені чи небезпечні місця, де хтось загинув, або де щось привиджується.

Світлини, на яких зафіксовано придорожні пам'ятки кінця XIX – першої половини XX ст., засвідчують, що найчастіше трапляються образи Діви Марії та Ісуса Христа [17, р. 117–118]. Переважно це – Розп'яття, Христос Скорботний (Рупінтоеліс), Ісус Назаритянин, Пієта, Марія Благодатна, також часто можна побачити фігурки Ісуса, який несе хрест, Непорочного зачаття Найсвятішої Діви Марії. Іноді трапляються сюжети Марії з Немовлям, Ісуса біля стовпа, Ісуса у в'язниці та погребіння Ісуса. Зафіксовано 36 іконографічних типів інших святих [17, р. 117]. При дорогах, безсумнівно, переважали сюжети св. Іоанна Непомука та хрещення Ісуса, хоча часто можна побачити образи таких святих: Роха, Юрія, Антонія, Йосипа, Варвари, Ісидора, Франциска, менше – Анни, Казимира, Вінцента Фереро, Агати, інших святих – лише по декілька скульптур.

Проаналізований матеріал дає можливість визначити найпопулярніших святих у різних місцях. На узбіччі полів і пасовищ переважали образи святих, функції яких були пов'язані з роботою, охороною полів та врожаю. Це образи свв. Ісидора, Юра, Франциска, Анни.

Одна з найважливіших причин будівництва пам'яток при дорогах та на перехрестях – захист і опіка подорожуючих від лиха та злих духів. Віддалені місця, необроблені землі, перехрестя в давніх віруваннях селян вважалися небезпечними, водночас це були «улюблені місця» злих міфічних істот. Дорога в традиційному світогляді означає зустріч із силами потойбічного світу, тому вона завжди буває важкою. Особливо небезпечними вважали перехрестя й мости. Тому вірування, що хрести відганяють злих духів і захищають від нещастя у дорозі, спонукало до будівництва знаків-оберегів: хрестів, фігур, капличних стовпів чи каплиць з образами покровителів подорожуючих (св. Рох) та святих, які оберігають від лиха й примар (свв. Іоанн Непомук, Іоанн Хреститель, Агата, Вінцент, Архангел Михаїл) та від несподіваної смерті (свв. Варвара, Йосип).

На узбіччі чи на перехрестях пам'ятки будували для виконання обітниць або з метою покаяння в гріхах, оскільки вірили, що молитва подорожніх і поклоніння святим допоможе отримати благодать [6, р. 16]. Обітниці були найрізноманітніші – найбільше було тих, що стосувалися здоров'я, інші – соціального-політичного життя (наприклад, що чоловіка не заберуть до війська, що він залишиться живим у війні тощо). Залежно від змісту обітниці вибирали постать святого. Вірили у всебічну опіку св. Марії та Ісуса. Для специфічних обітниць вибирали образ згідно з функціями святого. Наприклад, сім'я, яка довго не мала дітей, збудувала капличку зі скульптурою Марії Благодатної, щоб св. Діва послала благодать дочекатися дітей [14, р. 3]. Для зцілення ран на ногах давали обітницю побудувати капличку зі скульптурою св. Роха, який показує на свою поранену ногу [6, р. 12–13].

Придорожніми пам'ятками також відзначали місця загибелі людей. У цих місцях зазвичай ставили хрести або на деревах вішали каплички з образами, які символізують скорботу і сум, – з Розп'яттям, Христом Скорботним, Пієтою, Марією Скорботною. Іноді для цих пам'яток вибирали образ святого, пов'язаного з характером нещастя. Наприклад, якщо на пасовищі чи на полі траплялося лихо з худобою, ставили пам'ятку з фігурою св. Юрія – покровителя худоби [3, р. 242]; якщо на місці нещастя щось привиджувалося, – пам'ятку з образом Іоанна Хрестителя, який оберігав від примар. Зокрема, у селі Жалпай (район Шілуте) при дорозі приблизно в 1924–1925 роках було збудовано капличку зі скульптурою Іоанна Хрестителя, яка збереглася до наших днів. Саме на цьому місці загинула людина, і декому тут ввижаються примари.

На узбіччях та перехрестях будували так звані пам'ятки «здоров'я», оскільки вірили, що прохання про зцілення буде діяти лише на таких місцях [1, р. 15]. У цих пам'ятках розміщали скульптури Діви Марії та Ісуса Христа як основних захисників від усякого лиха.

З проханнями про зцілення зверталися до зображень св. Роха, який зцілює від інфекційних хвороб, лікує рани; св. Антонія, який оберігає від важких хвороб і допомагає сліпим, глухим, прокаженим; св. Казимира, котрий піклується про хворих, св. Франциска, який лікує головні болі. Скульптури свв. Варвари та Йосипа також розміщали в пам'ятках, збудованих з інтенцією зцілення. Окрім цього, якщо хтось з певної причини будував придорожню пам'ятку, особливо у випадку обітниці, її фундатор ставив туди і скульптурку святого – покровителя свого імені. Це теж розширювало коло сюжетів.

Подібна традиція зведення народних пам'яток існувала і в інших країнах: у Польщі, Чехії, Словаччині, Білорусі [16, р. 25; 15, р. 276; 23, с. 163–169].

Отже, досліджений матеріал засвідчує, що значна кількість образів святих покровителів у пам'ятках, збудованих на узбіччі й перехрестях у кінці XIX – першій половині XX ст., пояснюється мотивами їх зведення: задля зцілення чи захисту від нещасних випадків, злих духів, примар; задля покаяння й прохання про милість; для позначення місця загибелі людини; задля прохання в Бога хорошого врожаю; на полях – для позначення меж чи тих місць, де знаходили людські кістки під час оранки. Найчастіше придорожню пам'ятку ставили як знак про виконання обітниці.

Сучасні мотиви зведення придорожніх пам'яток

Матеріал, зібраний під час польових досліджень, показує, що сьогодні інтенції зведення придорожніх пам'яток стали обмеженішими порівняно з першою половиною XX ст. Нині їх найчастіше будують на місцях нещасних випадків, зокрема, у пам'ять про загиблу в автокатастрофі людину. Там, де сталася трагедія, часто можна побачити хрест. Це пояснюється прагненням не лише позначити цю небезпечну ділянку й попередити тих, хто подорожує цим шляхом, але й для сакралізації цього місця, для запобігання лихові. Серед таких знаків переважають хрести простої конструкції зі скромним декором – Розп'яттям у центрі хрестовини. Іноді на місці пригоди родичі загиблого вішають на дерево капличку чи хрестик.

Сучасні придорожні пам'ятки, збудовані (найчастіше – відновлені) зі сподіванням на Божу допомогу в подоланні хвороби, є ніби жертвоприношенням Усевишньому.

У Сувалькії розвивається традиція ставити (або оновлювати) загальний сільський хрест [22, р. 10–12]. Також хрести при дорогах ставляться на згадку про зниклі села чи родини, або для відзначення зустрічі з людиною, що походила з того чи іншого села.

Сьогодні, як і раніше, пам'ятки зводять з метою відзначити історичні місця, дати та події. З перших днів національного відродження по всій Литві посилюється стремління повернути історичну пам'ять, утілену у формах малої архітектури. Почалася масова відбудова й реставрація пам'яток, зруйнованих у радянський час, зведення хрестів та різних сакральних споруд у місцях, де 1863 року під час бою загинули повстанці, а також у пам'ять книгоношам та для вшанування учасників

боротьби за свободу 1918 року. У перші роки незалежності активно зводили пам'ятки на згадку про політичні події та реалії того часу, на вшанування загиблих учасників збройного руху опору та в пам'ять про їх вислання. При дорогах постали пам'ятки на згадку Шляху Балтїї, Саюдїсу, національного відродження, відновлення незалежності. У 2000–2001 роках з'явилися споруди з нагоди відзначення десятиліття свободи й незалежності Литви.

Зміст святих образів

У пам'ятках, що були збудовані після здобуття незалежності, як і в спорудах кінця XIX – першої половини XX ст., переважають сюжети з Ісусом Христом та Святою Дівою Марією. Проте самі сюжети менш розмаїті. В іконографії Ісуса Христа найпоширеніший образ Розп'яття, а також Христа Скорботного (Рупінтоеліс). Інші образи Ісуса Христа (Ісус Назаритянин, Ісус, що несе хрест, Пресвятого Серця Ісус) можна побачити вкрай рідко. Щодо зображень Пресвятої Діви Марії, то, окрім образів Пієти й Марії Скорботної, іноді трапляються образи Діви Марії з Лурда та Марії Благодатної. Нині образи святих заступників можна побачити значно рідше, ніж у XIX – першій половині XX ст.

Образ Розп'яття залишається в житті людини важливим і в наш час. Хрест із Розп'яттям як символом страждання використовують як для увічнення пам'яті про різні трагічні події литовської історії, так і для позначення місць загибелі людей. Хрест – це також символ віри і надії, тому він пасує і для відзначення урочистих подій, історичних дат тощо. Отже, хрест – головний символ католицької віри, універсальний за змістом, значенням та функціями, – залишається актуальним і сьогодні.

Колись сюжет Христа Скорботного часто використовували і прирівнювали до образу Ісуса Назаритянина, але сьогодні він прирівнюється до Розп'яття. Народні майстри найбільше впадали зображати Христа Скорботного у спорудах вільного стилю, що позначаються терміном «народна монументалістика». Образ Христа Скорботного несе в собі закодований зміст скорботи і роздумів, тому й сьогодні підходить для пам'ятників загиблим людям, учасникам боротьби часів резистенції чи іншим трагічним подіям. Також йому віддають перевагу для позначення місць зниклих сіл і садіб. У цих місцях образ задумливого Христа, який стоїть на узбіччі, навіює ностальгічні спогади про село, що тут колись було, про його мешканців, або про зниклу садібу і втрачену батьківщину.

Існує думка, що витоки сучасної популярності Христа Скорботного слід шукати в інтерпретації цього сюжету, яка сформувалася на початку XX ст. і пов'язується з пошуком символів литовської національної самобутності та ідентичності, якому сприяв рух національного визволення. У той час одним із символів став Христос Скорботний. Литовська інтелігенція активно поширювала цю інтерпретацію в пресі. У часи незалежної міжвоєнної Литви і до радянської окупації образ Христа

Скорботного вважався символом народного характеру, долі та історії. Відповідне трактування, що надало цьому образу не лише релігійного, але й ідеологічно-культурного змісту, посилювалося після відзначення десятиріччя незалежності Литви в 1928 році, коли на державному рівні була проведена акція зведення так званих *Хрестів Десятиліття*. З цього приводу художник Адомас Варнас з учнями створив 35 проектів для відзначення незалежності, з-поміж яких – три пам'ятники містили скульптуру Христа Скорботного. Цікавим є той факт, що цей образ пропонували для всіх регіонів Литви. Використання образу Христа Скорботного як символу національного характеру й долі для пам'ятників, призначених відзначити десятиліття незалежності держави, було логічним – він відповідав не лише символіці цієї події, але й виправдовував новий зміст національного символу. Таким чином, образ Христа Скорботного став уже не об'єктом особистої молитви, а знаком, символом, що наділяв змістом історичні події.

З-поміж сюжетів про Пресвяту Діву Марію в природних пам'ятках переважають образи, ототоженні із символікою скорботи. Це вищезгадана Марія Скорботна і Пієта. Ці сюжети використовували при відзначенні трагічних подій, заслання, місця загибелі партизанів. Щоб посилити символічне значення жалю, часто в одній пам'ятці komponували сюжети на тему скорботи, пов'язані з Ісусом і Марією. Наприклад, у лісі Обеліне біля с. Думшишкес (район Расайняй) у 1995 році було встановлено хрест з об'ємною каплицею на щоглі, у якій розміщено скульптуру Пієти. Цей хрест поставили в пам'ять про партизан, які в 1945 році загинули на цьому місці. 1997 року народний майстер Юозас Відейка для увічнення пам'яті вбитого в 1944 році мешканця села збудував хрест із Розп'яттям на хрестовині і образом Марії Скорботної на щоглі [5, р. 26].

Показово, що в сучасних пам'ятках образ Пієти не поступається своєю популярністю образу Христа Скорботного. Цей сюжет присутній у пам'ятках, призначених увічнити трагічні історичні події. Збудовані для відзначення різних історичних дат, уже з першої половини XX ст. вони зазвичай були більш акцентовані на історично-ідеологічних аспектах, ніж на релігійних, тому образи святих на пам'ятках згодом стали не лише об'єктом віри, але й символом громадських подій. Отже, образи Пієти й Христа Скорботного в сучасних пам'ятках мають більш ідеологічний зміст, аніж релігійний. Можна сказати, що це символи Матері-Литви, яка оплакує своїх загиблих дітей.

Поміж святих покровителів у природних пам'ятках популярними залишаються два образи – свв. Іоанна Непомука і Іоанна Хрестителя (група *Хрещення Ісуса*). Ці два сюжети в XIX – першій половині XX ст. найбільше використовували в пам'ятках, що будували біля води і мостів. Міст – це небезпечна частина шляху, де, згідно з віруваннями, діють потойбічні сили. Окрім цього, у литовській народній міфології вода часто асоціюється із сатаною, який може з'явитися біля води, живе у воді або під водою. Водойми також пов'язують з привидами.

Тому в небезпечних місцях пам'ятки будували не лише з метою освячення місця трагедії, вони були ще й попереджальним знаком, який має застерігати подорожуючих бути пильними. Тому в таких пам'ятках виняткове місце посіли образи покровителя мостів і захисника від нещасних випадків у воді – св. Іоанна Непомука та захисника від лиха у воді та від злих духів, що водяться під мостами, а також від примар – св. Іоанна Хрестителя (група *Хрещення Ісуса*).

Капличні стовпи із зображенням цих святих і досі зводять на узбіччі доріг біля мостів або поруч з водоймами. Проте більшість з-поміж цих пам'яток були відновлені на місці розташування раніше зруйнованих. Наприклад, недалеко від с. Бутенай (район Анікшай) на узбіччі дороги стоїть капличний стовп із зображенням групи Хрещення Ісуса, збудований на місці аналогічного капличного стовпа. Біля мосту в с. Руджяй (район Рокішкіс) ще до Першої світової війни стояв «Святий Іоанн» – так місцеві люди називали капличний стовп із композицією хрещення Ісуса Христа, яку пізніше двічі відбудовували, а втретє її відновив у часи національного відродження майстер Нарцизас Вілутіс. Чимало традиційних фігур зі скульптурним образом св. Іоанна Непомука збудовано в озерному краю Таурагнай [13, р. 798–799]. Хоча більшість із цих образів є відновленими, проте їхнє символічне значення не забуте – і в наші дні люди вірять, що вони оберігають від нещасних випадків на воді.

Популярне колись зображення св. Роха сьогодні в придорожніх пам'ятках трапляється вкрай рідко. Краєзнавець Баліс Бурачас відзначив, що в 40-х роках ХХ ст. ще існувало вірування, що нечисті сили вводять подорожуючих в оману, особливо вночі. Тому в лісах Жмудії біля дерев ставили каплички, щоб захиститися від злих духів [2, р. 3]. Патроном подорожуючих вважали св. Роха, тому фігурки з його зображенням часто трапляються в пам'ятках на узбіччях та перехрестях доріг, найчастіше – збудованих у віддалених місцях та в лісі. У наші дні його образи розміщені у відновлених пам'ятках, якими колись позначали місце нещасних випадків у дорозі або будували з метою захисту від злих духів під час подорожі. Захисниками подорожуючих вважають св. Архангела Михаїла та св. Варвару, образи яких теж можна побачити на узбіччі. Іконографія св. Архангела Михаїла зображує його переможцем над дияволом. Люди вірили, що він убереже від небезпеки в дорозі, якщо помолитися йому напередодні подорожі [21, р. 115]. Капличка, розташована на дереві при дорозі на шляху Шілува – Жайгіняй зі скульптуркою св. Варвари, нагадує традицію ставити в придорожніх пам'ятках статуї свв. Йосипа й Варвари, тому що ці святі, за народними віруваннями, оберігають від раптової смерті. Композиція Святого сімейства в капличці, що висить на дереві на узбіччі дороги до с. Граяускай (район Расяйняй), нагадує про загибель людини.

На основі традиційного народного світогляду можемо інтерпретувати значення образу Святого сімейства не лише як сум сім'ї за загибим, але і як бажання

забезпечити захист для інших подорожуючих. Сюжет Святого сімейства, а найчастіше його варіант «*Втеча до Єгипту*», ще в першій половині ХХ ст. був привабливим в придорожніх пам'ятках, оскільки, як засвідчує Святе Письмо, подорож Святого сімейства до Єгипту відбулася вдало.

Можна відзначити ще одного святого, хоча його зображення рідко трапляється в сучасних придорожніх пам'ятках. Це – покровитель худоби й полів – св. Юрій, зображення якого колись було дуже популярним, тому його скульптурки ставили і в садибах, і на узбіччях полів. У пам'ятках першої половини ХІХ – ХХ ст. св. Юрій виконував винятково функцію покровителя землеробів. Церковне тлумачення постаті св. Юрія як мученика і воїна, який страждав за християнську віру і поборював поганський символ – змія, у селі не прийнялося. У пам'ятках його зображували переможцем над змієм і сприймали його як захисника посівів. Нині його образ як борця і воїна зазвичай можна побачити у відновлених пам'ятках на честь жертв руху опору. Наприклад, меморіал жертвам резистенційного руху на узбіччі траси біля містечка Камайяй (район Рокішкіс) складається з хреста, стовпа з дашком із зображенням Пієти та капличного стовпа з образом св. Юрія Змієборця. Ця пам'ятка символізує скорботу Матері-Литви за загиблими синами й нагадує про їхню самопожертву в боротьбі з окупантами.

Майстрам, які виготовляють придорожні пам'ятки, допомагають у розкритті функцій святих покровителів мистецтвознавці та працівники музеїв. Зазвичай це відбувається під час різноманітних заходів для різьбярів по дереву. Так, під час пленеру, проведеного на батьківщині поета Майроніса (район Расяйняй), завдяки консультаціям А. Рочюлпайте декілька капличних стовпів зі скульптурами святих були розміщені на місці колишніх пам'яток, де вони зберегли традиційні функції: у полі стоїть стовп із дашком «св. Юрій» автора Антанаса Чеснуліса, біля містечку через річку Луокне поставили «св. Іоанна Хрестителя» автора Юозаса Грабаускаса та «св. Іоанна Непомука» автора Йонаса Твардаускаса, біля джерельця Майроніса – на дерево помістили капличку з композицією Хрещення Ісуса Христа [7, р. 176–177].

У нові придорожні пам'ятки іноді ставлять зображення святих імен фундаторів, але це роблять значно рідше, ніж у садибах або в загальних сільських пам'ятниках. Це теж трохи розширює коло сюжетів святих образів (свв. Анна, Антоній, Йосип, Петро) у сучасних пам'ятках на узбіччях.

Дуже рідко трапляються унікальні іконографічні типи святих. Зазвичай це збережені старі скульптури, вставлені у відновлені пам'ятки. Наприклад, у 1990 році до відновленої каплички в с. Тракішкяй було поставлено автентичну скульптуру св. Алоїзія, яку зберегла одна мешканка села [10, р. 57]. Відомості про цю капличку походять з 1925 року, коли її побудував загін католицької молодіжної організації *Pavasarininkų* («Павасарінінкай») і

поставив туди скульптуру св. Алоїзія – покровителя молоді та їхньої організації. Нині ця капличка увічнює історичну пам'ять про загін цієї організації, що діяв на цих теренах.

Висновки

Коло сюжетів святих у придорожніх пам'ятках, збудованих у роки національного відродження, є досить вузьким, позаяк у будівництві пам'яток відчутно зменшилося розмаїття інтенцій і мотивів. Основна мотивація – позначення трагічних подій – визначило те, що на узбіччях сьогодні переважають сюжети, пов'язані із семантикою скорботи Ісуса Христа і Пресвятої Діви Марії. Пам'ятки, збудовані для виконання обітниць та задля зцілення, які нада-

ють ширший вибір образів, у наші дні частіше будуються біля будинків, де є кращі можливості їх доглядати й охороняти.

Сучасні придорожні пам'ятки зберігають свою захисну функцію, позначаючи місце загибелі людей, вони застерігають бути обережнішими, подорожуючи цим шляхом, та освячують це місце, щоб нещастя не повторювалося. Литовці усвідомлюють призначення деяких образів дуже чітко, особливо коли це стосується Ісуса та Марії, які символізують біль і скорботу.

Пам'ятки, збудовані під час радянської окупації, у пам'ять про історичні дати та події періоду національного відродження, наділено новим символічним змістом, тоді як їх релігійне призначення відійшло на другий план.

Література

1. *Antalkis-Mikalauskas P. Sveikas, lietuviškas kryžiau // Caritas.* – Nr 2. – 13–17.
2. *Buračas B. Kryžkelių kryžių paslaptis // Sekmadienis.* – 1934. – Nr 9. – P. 3.
3. *Buračas B. Lietuvos kaimo papročiai.* – Vilnius, 1993.
4. *Geertz C. Kultūrų interpretavimas.* – Vilnius, 2005.
5. *Kalvarijos krašto kryžiai, koplytstulpiai, stogastulpiai, koplytelės / sud. A. Janke-liūnienė.* – Marijampolė, 2006.
6. *Končius I. Žemaičių kryžiai ir koplytelės.* – Chicago, 1965.
7. *Lazdauskas V. Atgimimo ir atkurtos nepriklausomybės laikotarpio paminklai Raseinių rajone // Kultūros paminklai.* – 2000. – Nr 6. – P. 160–202.
8. *Martinaitienė G.-M. Tradiciniai lietuvių liaudies memorialiniai paminklai ir «Ablingos stilius» // Primityvumas mene / sud. T. Jurkuvienė.* – Vilnius, 1999. – P. 218–231.
9. *Martinaitienė G. M. Lietuvos kryždirbiai ir kryždirbystė XX a. pervartose.* – Vilnius, 2010.
10. *Mažoji medinė Marijampolės krašto architektūra / sud. D. Katkuvienė, R. Linionis.* – Marijampolė, 2007.
11. *Počiulpaitė A. Tradicijos liaudies meistro kūryboje // Menotyra.* – 1994. – Nr 1. – P. 32–38.
12. *Počiulpaitė A. Dabartinės ir klasikinės liaudies mažosios architektūros sąveika // Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai.* – 1996. – Nr 16. – P. 284–294.
13. *Počiulpaitė A. Tauragnų kryžiai // Tauragnai.* – Vilnius, 2005. – P. 786–807.
14. *Rūkštelė A. Lietuviškų kryžių atsiradimas ir jų plitimo priežastys // Į laisvę.* – 1941. – Nr 95. – P. 3–4.
15. *Scheybal J., Scheybalová J. Umění lidových tesařů, kameníků a sochařů v severních čechách.* – Praha, 1985.
16. *Seweryn T. Kapliczki i krzyże przydrożne w Polsce.* – Warszawa, 1958.
17. *Urbonienė S. Tradicinės lietuvių liaudies skulptūros siužetų pasiskirstymas // Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis.* – 2002. – Nr 21. – P. 107–126.
18. *Urbonienė S. Šventųjų atvaizdai kasdienybėje: vieta, prasmė ir funkcijų transformacijos // Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos.* – 2006. – Nr 5 (14) . – P. 155–170.
19. *Urbonienė S. Sodybų šventieji globėjai // Žmogus ir gyvenamoji aplinka / sud. N. Marcinkevičienė.* – Vilnius, 2007. – P. 47–55.
20. *Urbonienė S. Išganytojo atvaizdas XIX a. pab. – XX a. I p. valstiečių namų aplinkoje // Pamaldumas Išganytojui Lietuvos kultūroje / sud. G. Surdokaitė, L. Jovaiša.* – Vilnius, 2008. – P. 276–300.
21. *Vyšniauskaitė A. Mūsų metai ir šventės.* – Kaunas, 1993.
22. *Zanavykų krašto mažoji architektūra / sud. V. Dėdynas.* – Kaunas, 2009.
23. *Раманюк М. Беларускія народныя крыжы.* – Вільня, 2000.

Переклад з литовської Беатріче Белявців